Р Ъ К О В О Д С Т В О

Въведение в дейностите за реагиране в случай на извънредни ситуации

Проект за управление на стреса при възрастни

2022-2-BG01-KA210-ADU-000094052

Финансирано от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче принадлежат изцяло на техния(ите) автор(и) и не отразяват непременно възгледите и мненията на Европейския съюз или на Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (EACEA). За тях не носи отговорност нито Европейският съюз, нито EACEA.

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение.....3

1. Дефиниране на понятието извънредна ситуация.....5
2. Нормативна рамка.....5
3. Отговорни институции при защита на населението от бедствия.....10
4. Възможни бедствия.....15
5. Действия при извънредни ситуации.....20
   - 5.1.Пожар.....20
   - 5.2. Наводнение.....24
   - 5.3. Земетресения.....26
   - 5.4. Терористични атаки.....30
   - 5.5.Химически и биологически рискове, радиоактивно замърсяване.....33

Заключение.....36

Въведение

Съвременният свят предоставя редица възможности за модерния човек по отношение на образование, работа и пътувания, но заедно с това предизвикателствата и проблемите пред него се увеличават, което неминуемо създава предпоставки за повишаване нивата на стрес и напрежение в днешното общество.

Извънредните ситуации се оказват все по-често срещано явление през последните години, като негативните последици от пожари, наводнения, земетресения, терористични атаки и др., се отразяват както на инфраструктурното, материално и ресурсно състояние на обществото, така и на психическото и социално положение на хората в него. Общата цел на управлението на стреса за възрастни е да създаде и популяризира новаторски образователен инструментариум, особено за възрастни с ниско ниво на умения, знания и компетентности, съответстващ на техните нужди за придобиване на стратегии за справяне с кризи, извънредни ситуации и стрес и да повиши общата осведоменост за след COVID – 19 проблеми с физическото и психическото здраве и стрес, провокиран от различните извънредни ситуации и кризи (като войната в Украйна). Това налага необходимостта, от предприемането на мерки, които от една страна да информират какви действия да се предприемат при възникване на внезапна ситуация с извънреден характер, а от друга да се създадат условия за по-лекото и по-малко стресиращо преминаване през нея. В тази връзка, се разработва и настоящото ръководство. Ръководството има за цел да предложи методи за възстановяване и устойчивост на възрастни хора, което се отнася до способността на човек да се адаптира добре към бедствия, трагедии, заплахи, извънредни ситуации или основни източници на стрес. То има информативен характер и цели да направи организацията на действията

при възникване на извънредна ситуация по ясна, с което да съдейства за запазване на живота и здравето на хората.

В структурно отношение, в ръководството е дефинираната същността на понятието извънредна ситуация, очертава се действащата нормативна рамка, която има отношение към защитата на населението при бедствия и аварии, както и са откроени конкретни действия, които могат да се предприемат от населението при възникване на някоя от тях. По този начин се цели да се осигури възможно най-адекватна реакция от страна на хората, в случай че попаднат в ситуация на пожар, наводнение, земетресение и др. и да се ограничат доколкото е възможно паниката, тревожността и стреса.

1. Дефиниране на понятието извънредна ситуация

В същността си, извънредната ситуация се дефинира като *«внезапна или очаквана промяна на установеното състояние на живот, предизвикана от човешка дейност или природни явления, бедствия, пожари, технологични и радиологични аварии или екологични катастрофи, терористични актове, както и други обстоятелства от социален и политически характер, която има или може да има неблагоприятно въздействие върху хората, околната среда или имуществото, включително културното наследство, и налагаща прилагане на специални мерки за намаляване на загубите и преодоляване на последствията от нея»*.[1]

Извънредната ситуация се пречупва през призмата на бедствие според Закона за защита при бедствия, където в чл.2 се посочва, че *„бедствието е значително нарушаване на нормалното функциониране на обществото, предизвикано от природни явления и/или от човешка дейност и водещо до негативни последици за живота или здравето на населението, имуществото, икономиката и за околната среда, предотвратяването, овладяването и преодоляването на което надхвърля капацитета на системата за обслужване на обичайните дейности по защита на обществото.»*

2. Нормативна рамка

Водещ приоритет, задължение и отговорност на всяка държава е да разработи и приложи единна политика в областта на защитата, предотвратяването и ликвидирането на бедствия и аварии. Под политика следва да се разбира дейността на органите на държавната власт и

[1] Правила за организацията на дейността на Министерството на вътрешните работи при извънредни ситуации, МВР, 15. 02. 2012 г.

управление, чиито правомощия имат отношение към защита на населението и територията на страната ни. Основният нормативен акт, регламентиращ осигуряването на защитата на живота и здравето на българското население, както и опазването на околната среда и имуществото е Законът за защита при бедствия. Освен него, ключова роля имат и Закона за Министерството на вътрешните работи, Закона за отбраната и въоръжените сили (ЗОВС) и др.

Конкретно, в настоящото ръководство поставям акцент на няколко основни нормативни документи, които могат да се определят като ключови в областта на защитата на населението при бедствия.

Първият документ със стратегическо значение в тази област е ***Националната стратегия за намаляване риска от бедствия 2018-2030 г.,*** която е разработена на основание чл. 6а, ал. 2, т. 1 от Закона за защита при бедствия и очертава визията за намаляване на риска от бедствия на територията на Република България. Тя определя посоката на действие до 2030 г., като очертава съгласувана рамка за адекватно намаляване на съществуващите рискове и недопускане възникването на нови, повишаване на готовността и способностите за реагиране и бързото възстановяване след бедствия, при спазване на принципа „да изградим отново, но по-добре“.

Заедно с Националната стратегия за намаляване на риска от бедствия 2018-2030 г. важно значение има и ***Националната програма за намаляване на риска от бедствия 2021-2025 г.,*** приета с Решение на Министерски съвет № 865 от 26.11.2020 г. Нейната цел е да подпомага изпълнението на Националната стратегия и водещи в нея са няколко основни принципа, които ще допринесат за постигане на стратегическите цели в областта на защитата на населението от бедствия. Тези принципи са:[2]

[2] Национална програма за наляване риска от бедствия 2021-2025 г., приета с РМС №865 от 26.11.2020 г.

- отговорност и подготвеност на всеки гражданин;
- прозрачен подход при управление риска от бедствия;
- цялостно и интегрирано управление на риска от бедствия;
- съобразяване с последиците от бедствия;
- използване на най-добрия начин за информация, експертиза, наука и технологии.

Изпълнението на Националната програма за намаляване на риска от бедствия се осъществява посредством съответните годишни планове и се отчита с доклади за състоянието за защитата при бедствия, който съдържа информация за реализираните мерки и идентифицирани предизвикателства.

Няма как да се подмине и ***Законът за отбраната и въоръжените сили на Република България***, приет през 2009 г. и претърпял във времето редица изменения, като последните са от 2021 г. и предвижда Министерството на отбраната да осигурява, наред с другото, поддържането и използването на въоръжените сили при бедствия, както и участието при преодоляване и/или отстраняване на последствията от бедствия. Министърът на отбраната взема решения за участието на военни формирования въз основа искане от съответен държавен орган, посочен в плановете за изпълнение на оздравителни и аварийно-възстановителни работи. Министърът координира тези дейности с държавните органи, местните власти и относимите организации.

Наредбата за условията, реда и органите за извършване на анализ, оценка и картографиране на рисковете от бедствия също заслужава внимание, тъй като там са определени рисковете от бедствия, подлежащи на анализ, оценка и картографиране. Те са:[3]

[3] Чл.1, ал.2от Наредбата за условията, реда и органите за извършване на анализ, оценка и картографиране на рисковете от бедствия, Обн. ДВ. бр.84 от 2 Ноември 2012г, последно изм.и доп. ДВ. бр.55 от 7 Юли 2017г.

- сеизмичен риск;

- риск от наводнение;

- риск от ядрена или радиационна авария;

- геоложки риск (свлачища, срутища, активни разломи и други геоложки процеси);

- риск от горски пожари.

Анализ, оценка и картографиране на рисковете от бедствия се извършват на всеки 6 години от съответните компетентни органи, а именно:

- Министерство на регионалното развитие и благоустройството - за сеизмичния (включително земетресения) и за геоложкия риск (включително свлачища, срутища и кални свлачища);
- Министерство на околната среда и водите - за риска от наводнения;
- Министерство на земеделието, храните и горите - за риска от горски пожари;
- Агенция за ядрено регулиране - за ядрени и радиационни аварийни рискове. Наредбата предвижда методиките да се одобряват от отговорните министри и да се преразглеждат, когато последиците от бедствия се различават от първоначално Адаптация към изменението на климата Управление на риска от бедствия очакваните по отношение на тяхната тежест и обхват, въз основа на поуките от предишни такива събития.

Акцент е необходимо да се постави и на ***Закона за противодействие на тероризма***, който е в сила от 2016 г. и урежда противодействието на тероризма, което бива определяно като всеобхватна, общонационална дейност с единно ръководство, планиране, финансово и ресурсно осигуряване и децентрализирано изпълнение при постоянна и ефективна координация между държавни и местни органи и структури.

Основната цел на противодействието на тероризма, според закона е защитата на правата на гражданите, юридическите лица, държавата и обществото от тероризъм. Осъществяването на превенция чрез установяване и отстраняване на причините и условията, способстващи извършването на тероризъм, както и разработването на механизми и индикатори за идентифициране, наблюдение и оценка на рисковете и предотвратяване на вредните последици от тероризма.

Според чл.2 от Закона за противодействие на тероризма, противодействието на тероризма трябва да се осъществява и при съблюдаване на определени принципи, се отнасят до:

- спазване на Конституцията, законите и международните договори, по които Република България е страна, както и правото на Европейския съюз;

- зачитане и гарантиране правата на човека и основните свободи;

- предимство на спасяването на човешкия живот и здраве пред останалите дейности;

- сътрудничество с гражданите и техните организации;

- откритост и прозрачност при провеждането на политиките за противодействие на тероризма;

- централизирано управление и контрол на дейността за противодействие на тероризма;

- своевременен обмен на информация по компетентност между държавните и местните органи и администрации;

- съгласувано провеждане на дейностите за противодействие на тероризма.

В Закона за противодействие на тероризма се третира и въпроса за превантивната дейност, като се посочва, че тя се извършва от компетентните органи с цел намаляване на риска от извършване на

тероризъм и включва: анализ и оценка на рисковете, включително оценка на заплаха от терористичен акт и информационна дейност; сътрудничество и обмен на информация с компетентните органи на други държави и международни организации;. изготвяне на планове за противодействие на тероризма; прилагане на различни по вид превантивните мерки.

3. Отговорни институции при защита на населението от бедствия

Съгласно Закона за защита при бедствия, субектите с функции по защита при бедствията включват: министерства и ведомства, областни и общински администрации, центрове за спешна медицинска помощ, други лечебни и здравни заведения, правни субекти и юридически лица с ограничена отговорност, доброволни формирования и въоръжените сили.

Законът за защита при бедствия предвижда всички дейности по защита на населението в случай на опасност или възникване на бедствие да се изпълняват от ***единната спасителна система***, която включва звена на: министерства и агенции, общини, търговски дружества и еднолични търговци, центрове за спешна медицинска помощ, други лечебни и здравни заведения, правни субекти с нестопанска цел, включително доброволни отряди и въоръжените сили.

Основните компоненти на системата са: Главна дирекция „Пожарна безопасност и защита на населението“ към МВР (координатор на системата), областните дирекции на МВР, Българският Червен кръст и центровете за спешна медицинска помощ.

Министерски съвет е органът, който отговаря за отпускането на спешни разходи в случай на бедствие. Главна дирекция „Пожарна безопасност и защита на населението“ е главният национален орган по управление на риска от бедствия, докато областните управители и кметовете

носят основната отговорност за защитата при бедствия на областно и общинско ниво. Като цяло, отговорностите на областния управител и кмета включват дейности във всички фази на управление, а не само при аварийно планиране и реагиране при извънредни ситуации.

Отделните институции, които съставляват единната спасителна система имат следните основни правомощия:

- ***„Главна дирекция „Пожарна безопасност и защита на населението“*** е специализирана държавна структура към МВР и основният орган, който отговаря за управление риска от бедствия на национално ниво.
- ***Национален съвет за намаляване на риска от бедствия*** е орган, който действа, като национална платформа за намаляване на риска от бедствия в съответствие с Рамката за действие от Хього и Рамковата програма от Сендай за намаляване на риска от бедствия. Той подпомага Министерски съвет във формирането и изпълнението на секторните политики, имащи отношение към намаляването на риска от бедствия. Членският му състав включва представители на министерства, агенции, Българската академия на науките, Националното сдружение на общините в България, Българския червен кръст, Българската търговско-промишлена палата и Българската стопанска камара, както и представители от университети, научноизследователски институти, неправителствени организации и правни субекти.
- ***Български червен кръст*** е единствената национална организация, която подпомага държавата по отношение на: повишаване на здравните знания на населението; обучение на граждани за оказване на първа помощ; предотвратяване и

оказване на помощ в случай на злополуки в планински райони и водни басейни; подкрепа за жертвите на въоръжени конфликти и природни бедствия. Българският червен кръст има четиристепенна организационна структура с 28 регионални организации. Главните изпълнителни и управляващи органи са Общото събрание и Националният съвет. В Република Сърбия Червения кръст като доброволческа организация също играе съществена роля за помощ при аварии и бедствия.

- ***Национална асоциация на доброволците в Република България*** е институция учредена през 2014 г. Нейни членове са: 1) Доброволни формирования за защита при бедствия, пожари и други извънредни ситуации, регистрирани към общините; 2) Физически и юридически асоциации на лица (спортни клубове, социални групи и други). За Република Сърбия това са DVD - доброволни противопожарни формирования.
- ***Министър на вътрешните работи*** – друг орган в системата, който има отношение към защитата на населението при бедствия, като неговите задължения са в следните направления: провежда оперативната защита при наводнения; организира и контролира извършването на превантивни дейности за недопускане или ограничаване въздействието на рисковите фактори,

  предизвикващи наводнения;организира разработването на част II „Защита при наводнение” на Националния план за защита при бедствия; създава със заповед ведомствен щаб за изпълнение на задълженията на министерството по Националния план за

защита при бедствия и за взаимодействие с националния щаб; и др.

- ***Министър на отбраната***, който разработва план за защита при бедствия на Министерство на отбраната за изпълнение на задълженията му, предвидени в Националния план за защита при бедствия, и осигурява неговото изпълнение; създава със заповед ведомствен щаб за изпълнение на задълженията на министерството по Националния план за защита при бедствия и за взаимодействие с националния щаб; поддържа в готовност военни формирования за участие в провеждането на спасителни и неотложни аварийно-възстановителни работи в рамките на съществуващите способности, съгласно разработените планове и др.
- ***Министър на транспорта, информационните технологии и съобщенията,*** извършва превантивна дейност за отстраняване или ограничаване въздействието на рисковите фактори, които биха могли да увеличат щетите върху транспортната и съобщителна инфраструктури при наводнение; създава организация за нормалното функциониране на сухопътния, въздушния и морския транспорт, електронно-съобщителните мрежи (ЕСМ), комуникационните и информационни системи в страната и при необходимост внася в Министерския съвет проекти на нормативни актове за поддържане и използване на видовете транспорт, комуникационните мрежи и системи при наводнение; организира отстраняването на аварии и възникнали критични ситуации по железопътния транспорт, вследствие на

наводнение; организира дейността по наблюдение на нивото, ледовия режим и състоянието на река Дунав и др.

- ***Министър на околната среда и водите,*** оценява риска от наводнения, съставя картите на райони под заплаха от наводнения и картите на районите с риск от наводнения; предлага за приемане план за управление на риска от наводнения; контролира спазването на плана за управление на риска от наводнения; актуализира информацията за силите и средствата на министерството,техните задачи и възможности за провеждане на спасителни и неотложни аварийно-възстановителни дейности в електронната база данни за съставните части на единната спасителна система; и др.
- ***Председателят на ДА „Държавен резерв и военновременни запаси",*** който отговаря за поддържането на резерви за оказване на помощ на бедстващото население и осигуряване на спасителни и неотложни аварийно-възстановителни работи при наводнение; за осигуряване функционирането на икономиката на страната при наводнение и др.
- ***Областни управители,*** които организират и контролират изпълнението на превантивни мерки за недопускането или намаляването на последиците от наводнение; организират и ръководят защитата при наводнение в областта; организират разработването и утвърждават областния план за защита при бедствия, съдържащ задължително част „Защита при наводнение"; създават със заповед щаб за изпълнение на областния план за защита при бедствия и за взаимодействие с националния щаб; и др.

- ***Кметове на общини,*** организират, координират и провеждат превантивни мерки за недопускането или намаляването на последиците от наводнение; организират и ръководят защитата при бедствие, създават щаб и др.
- **В Република Сърбия на** държавно ниво е сформиран Републикански щаб и Отдел за извънредни ситуации, а на местно ниво действа Градски щаб за извънредни ситуации и компетентните служби на МВР от Отдел за извънредни ситуации.

Всички тези органи и институции работят съвместно при обмен на информация и спазване на определени процедури и правила.

4. Възможни бедствия

През последните години на територията на България биват регистрирани различни по характер бедствия/извънредни ситуации, които отнемат човешки животи и нанасят значителни щети, както на инфраструктурата в сферата на енергетиката, водните ресурси, телекомуникациите, транспорта, общественото здраве, образованието, културното наследство и защитените природни зони, така и на промишлеността, селското стопанство, поминъка и имуществото на населението.

На територията на Република България е възможно да възникнат бедствия, които са предизвикани от природни явления и към тях се отнасят: пожар, наводнение, земетресение, снежни бури, силни и ураганни ветрове, градушки, свлачища и др. Причинените от тези явления бедствия имат неблагоприятни икономически въздействия върху страната.

Според данни на Националния статистически институт (НСИ), на България, природни бедствия и пожари са причинили щети за близо 1 млрд. щ.д. от 2010 г. до 2016 г. В рамките на този период са изразходвани над 600 млн. щатски долара за възстановяване, а други над 100 млн. щ.д. са отишли за спасителни и аварийни дейности. Очаква се рисковете от бедствия, пред които е изправена страната, да се увеличат предвид нарастващата урбанизация, индустриално развитие и изменението на климата.

Също така могат да възникнат бедствия, в резултат на тежки промишлени аварии и пожари в обекти, работещи с ядрени, взривоопасни и пожароопасни материали, радиоактивни вещества, промишлени отровни вещества и токсични газове.

Всяко едно от тези бедствия може да се определи като извънредна ситуация, като тук може да се добавят и терористичните атаки, които не са изолирано явление и България също може да бъде потенциално заплашена от тях. Членството на България в ЕС, в НАТО, в световната антитерористична коалиция и наличието на български контингенти в различни кризисни точки по света, неминуемо превръща страната ни в мишена за терористични действия.

Освен от държавните органи, от изключителна важност е подготовката на населението и конкретно за семействата при такива извънредни ситуации. Затова е необходимо да се спазват някои общи препоръки като:

- Да се подготви предварителен план в семейството за действия в извънредни ситуации.
- Всеки член на семейството трябва да знае телефонните номера, и адресите на по-важните институции.
- Да се определят места за срещи на членовете на семейството при екстрени ситуации.

- Винаги да сте ориентирани, къде се намират резервните изходи на помещенията.
- Да се освободят коридорите и изходите от излишни и затрудняващи евакуацията предмети.
- Да се проявява бдително отношение към състоянието на подходите към домовете / общо състояние, осветление, врати, намиращи се там предмети, лица, имащи достъп, входовете и стълбите/, където се живее или работи.
- В случай на евакуация, вземете със себе си набор от предмети от първа необходимост, лекарствени средства, пари и документи.

За тази цел е препоръчително във всеки дом да има предварително подготвена раница с най-важните компоненти за оцеляване при екстремни ситуации. Като пример за такава раница може да послужи следната:

РАНИЦА ЗА ОЦЕЛЯВАНЕ

при бедствия, аварии и катастрофи в градски условия

<u>Раница за оцеляване</u>

Раницата за оцеляване е предназначена да поеме необходимия товар от аксесоарите за оцеляване. Трябва да притежава ергономичен дизайн с подплатени презрамки с ширина 5см, два големи джоба с цип и няколко мрежести джоба, един преден джоб с цип с допълнителни отдели. За подсигуряване на багажа може да бъде снабдена със странични колани с различни точки на закрепване и регулируем колан за регулиране на талията. Раницата да е подплатена отзад за устойчивост на гърба. Раницата за оцеляване трябва да е устойчива на разкъсване и абразии и да позволява динамични движения.

Препоръчително съдържание на раницата:

1. Протеинова вафла

Основен заместител на хранителни продукти. Притежава високо съдържание на протеин и ниско съдържание на захар. Осигурява временно необходимия минимум от протеини, витамини и минерали за нормалното функциониране на организма.

2. Канче за вода

Предназначено е за пиене на вода от открити водоизточници и позволява да се приготви топла напитка или храна.

3. Нож

Сгъваем, може да бъде използван във всички условия и при екстремални ситуации.

4. Фенерче

Осигурява необходимата светлина за движение и сигнализиране.

5. Резервоар за вода

Осигурява лесен достъп до вода по време при екстремални условия. Специалният филм на вътрешната повърхност запазва водата в продължение на дни и дори седмици, без да променя вкуса и. Системата е хигиенична и лесна за почистване. Мундщука е с покривало и система за регулиране количеството на постъпващата течност. Резервоарът трябва да се поддържа винаги пълен с вода. Може да се пълни с непречистена вода, като вътре се слагат таблетките за пречистване на вода.

6. Звуков сигнализатор /Свирка/

Звуков сигнализатор при отсъствие на пряка видимост, за подаване на непрекъснат звуков сигнал при всякакви кризисни ситуации.

7. Таблетки за пречистване на вода

Предназначени са за получаване на стерилна и безопасна вода за пиене. Убиват бактериите, спорите на бактериите, кисти, водорасли, гъбички, прото-зоа и вируси.

8. Лайтстик

Използва се при отсъствие на светлина, при опасност от взрив, при аварии с изтичане на газ и за сигнализиране с цел указване на точката на местостоене.

9. Медицински пакет

Създаден е за оказване на долекарска само- и взаимопомощ. Съдържа основни неща за справяне с леки и по-тежки наранявания, но не съдържа стерилно медицинско оборудване.

Съдържание на пакета:

- листовка с инструкции за оказване на първа помощ;
- медицински ръкавици;
- 1бр. бинт 7,5см х 5м;
- 1бр. ластичен бинт 5см х 4,5м;
- 3 бр. еднократна маска;
- 1бр. лейкопласт ;
- марли за затваряне на рани;
- риванол.

10. Термофолио

Леко, компактно одеяло изработено от термофолио, което увито около тялото отразява повече от 80% от излъчваната от тялото топлина, за да осигури персонална защита в случай на инцидент, травма или неочаквано излагане на екстремен студ.

11. Алпинистко въже.

Един от основните задължителни аксесоари за оцеляване. Служи за привързване към неподвижно тяло за предпазване от травми при

земетресения или наводнения, за прикрепване на екипировката към облеклото и за закрепване на малки и важни предмети, с цел да не се загубят. Може да се използва като импровизиран метър, с чиято помощ да се измерва дадено разстояние.

12. Дъждобран

Водозащитно облекло, предназначено да предпазва от дъжд, сняг, аерозоли и радиоактивни частици.

13. Феророл

Магнезиева запалка. Дава искра с много висока температура дори и мокра, както и при силен вятър. Плътният сноп искри лесно възпламеняват хартия, суха трева или друг вид подпалки.

14. Фенер със светодиоди /челник/ – поставя се на главата/челото и осигурява мобилност на ръцете при извършване на различни дейности.

Всички тези извънредни ситуации са извън контрола на човек и могат да предизвикат след себе си редица неблагоприятни последици свързани с материални загуби и човешки жертви, замърсявания на околната среда, унищожаване на ценни растителни и животински видове. Затова е необходима повече информация за действията, които всеки може да предприеме, в случай че възникне някоя от тях.

5. Действия при извънредни ситуации

5.1. Пожар

Пожарът е извънредна ситуация, която може да възникне поради различни причини и не могат да бъдат предвидени.

Най-често възникват при неправилно боравене с електроуреди, ползване на открит огън, работа с опасни химични вещества, и др.

Допълнителен риск от пожар съществува и когато в съседство на конкретния обект или помещение възникне пожар, който не бъде навременно потушен или овладян. В тази ситуация, съществува опасност от неговото прехвърляне и неприятни последици от това.

Пожари възникват и в резултат от продължителните засушавания през лятото и есента и предизвикват сериозни по обхват полски и горски пожари, които могат да се отразят върху здравето на хората и замърсяването на околната среда. На територията на страната преобладава планинско-гористата местност. Особено критични за възникване на горски пожари са планинските масиви Странджа – Сакар, Рило-Родопския масив, Средна гора и южните части на Стара планина, където преобладават горски насаждения от 1-ва и 2-ра степен на пожарна опасност, което е основна предпоставка за възникване на големи горски пожари.

Също така, не бива да се пренебрегват гръмотевичните бури и мълнии, които също могат да бъдат причинители на пожари.

Основният принцип за действие при възникване на пожар е предотвратяването на човешки жертви, спасяването на материални ценности и имущество.

В тази връзка, при възникване на пожар е необходимо да се предприемат следните **действия:**

- На телефон 112 незабавно се съобщава за възникналия пожар като се посочва точното местонахождение на обекта (град, квартал, район, улица, номер на обекта), естеството, количеството и вида на материалите, които горят, както и има ли ранени на мястото, където е възникнал пожара.

- Изключва се електрозахранването от централното табло на обекта, където е възникнал пожара или се намира в близост до пожар.
- Осигурява се достъп до огнището на пожара и източниците за вода на специализираната техника.
- Ако има ранени хора на мястото където е възникнал пожара се вика, на висок глас, незабавно за помощ или се оказва първа помощ на пострадалите при знания за това.
- Могат да се използват пожарогасител или други подръчни средства за гасенето на пожара – кофи с вода, одеяла, помпи и др., до идването на пожарната, без да се поема излишен риск за това.
- Необходимо е да се затворят вратите и прозорците на помещението, в което е възникнал пожара, с оглед на това да се прекрати достъпа на въздух и да се намали интензивността на горене. Незабавно се напуска горящото помещение.
- Необходимо е да се затворят прозорците и вратите на обектите, които се намират в близост до възникнал пожар.
- Евакуацията трябва да се извърши възможно най-бързо навън, без да се мисли за ценности.
- Вземат се документи, най-необходимите лични вещи и пари.
- Ако се забележи, че пожарът започва да се разпространява към горната част на помещението или в посока изхода се преустановява гасенето на пожара и незабавно се бяга навън.
- Ако при евакуацията евакуационните пътища са задимени, движението се осъществява възможно най-ниско (в наведено,

приклекнало положение), тъй като температурата там е по-ниска и има по-добра видимост.

- При невъзможност да се напусне обекта, където има пожар, поради висока температура или дим може да се използват тоалетната или банята за скривалище, като се затворят вратите, поставят се мокри кърпи под вратата и се очакват служителите от пожарната.
- В случай, че се запали част от облеклото им е необходимо бързо да съблекат горящата дреха, а ако се окаже, че това е невъзможно гасенето се осъществява посредством друга дреха или одеяло, с която се обгръща горящата. Гасенето на горящата дреха може да се осъществи и чрез търкаляне по пода.
- Евакуацията от помещението на пожара се извършва без да се изместват и блъскат другите хора.
- След евакуация връщането в обекта, където е възникнал пожара е забранено, докато не се установи, че същото е безопасно и няма опасност от нов пожар.
- След пребиваване в обекта или мястото където е имало пожар задължително се преминава през медицински преглед.
- При отравяне с въглероден оксид, в резултат от пожара, на пострадалите се оказва първа помощ, която може да включва осигуряване на достъп до чист въздух, разхлабване на дрехите, оставяне в покой. Също така, на пострадалите може да се даде да пият топло мляко, минерална вода, разтвор на сода бикарбонат и се транспортират до болнично заведение.
- Трябва да се осигури възможност за резервно водоползване.

- При необходимост се дава повече информация на компетентните органи за възникналия пожар. Това са служители на пожарна и аварийна безопасност, органи на МВР, бърза помощ.

5.2. Наводнение

Наводнението е друг вид извънредна ситуация, която през последните години често застига територията на страната. Те засягат населени райони, промишлени територии и плодородни земеделски земи. Водата унищожава мостове, сгради и комуникационни съоръжения.

Характерна особеност на наводненията, е че при тях част от сушата се покрива временно с вода, в резултат на разливания на реки причинени от интензивни валежи или снеготопене, от заприщване на течението на речното легло, в следствие от натрупването на отпадъци, скални материали, дървета и др.. Наводнения могат да се причинят и от други видове влияния като на повреда на хидротехнически съоръжения и намаляване на пропусквателната способност на отводнителните и канализационни съоръжения. На локално ниво, т.е в обекта на местообитание на лицето наводнение може да възникне и в резултат на пробив във водопроводната инсталация.

Без значение каква е причината за наводнението последиците от него са изключително неприятни за всяко домакинство, тъй като то може да доведе до разрушаване на инфраструктурата, материални щети свързани с унищожаването на ценни предмети, мебели, обзавеждане и др.

Основният принцип за действие при възникване на наводнение е предотвратяването на човешки жертви, спасяването на материални ценности и имущество.

В тази връзка, при възникване на наводнение е необходимо да се предприемат следните **действия:**

- Незабавно се прекъсва водозахранването в участъка, в който е възникнала аварията.
- На телефон 112 незабавно се подава сигнал за възникналото наводнение като се посочва точното местонахождение на обекта (град, квартал, район, улица, номер на обекта), причината за наводнението, има ли ранени на мястото където е възникнало наводнението.
- Изключва се електрозахранването от централното табло на обекта, където е възникнало наводнението.
- Уведомяват се живеещите в съседство за да могат да спрат вопоподаването в своите жилища, ако обекта на наводнението е разположен в жилищен блок.
- Търси се съдействие от компетентни лица, за предприемане на действия за ремонтиране на пробива във водопроводната система.
- При възможност, незабавно се предприемат действия за отводняване на засегнатия обект, чрез използване на помпа, изгребване на водата с кофи, и др.
- При необходимост се излиза от наводненото помещение като се използва евакуационен път и изходи.
- Вземат се документи, най-необходими лични вещи, пари.
- Забранено е връщането обратно на мястото на наводнението докато не се установи обезопасеността на обекта.
- Могат да се подготвят чували с пясък, които се подреждат един върху друг, с цел създаването на преграда и

ограничаване достъпа на вода, в случай, че наводнението е причинено от проливни дъждове или излязли от коритото си реки.

- Необходимо е предварително да се почистят разположените в близост до обекта дъждоприемни шахти, за да се осигури безпроблемното отичане на водата, в случай на проливни и продължителни дъждове.
- Необходимо е да се осигури резервно водоползване.
- При необходимост се дава повече информация на компетентните органи за възникналото наводнение. Това са служители на пожарна и аварийна безопасност, органи на МВР, бърза помощ.

5.3. Земетресения

Земетресенията са друг вид извънредна ситуация, която възниква внезапно и носят след себе си поредица от рискове, тъй като причиняват вторични отрицателни явления като свлачища, срутища, пропадане, наводнения, втечняване на водонаситени седименти и други допълнителни разрушения. За България, сеизмичната опасност е първостепенна по важност. Почти всеки месец на територията на страната биват регистрирани над 100 слаби местни земетресения, като 1-2 са усетените земетресения (т.е. с интензивност над III степен МШК). Сеизмичната опасност е свързана с местни и външни огнища. От външните огнища с голяма активност и въздействие над територията на страната се отличават огнищата в Северна Гърция, Вранча (Румъния), Неготинска крайна, Копаоник и Долна Морава (Сърбия), Одрин и Мраморно море (Турция). С висока сеизмичност се характеризират Горнотракийската низина, Софийската котловина, поречията

на реките Струма и Места, районът на Велико Търново-Горна Оряховица и Добруджанското Черноморско крайбрежие в района на Шабла, Калиакра. Силните земетресения довеждат до разкъсване на земната повърхност - сеизмогенни деформации на терена.

Що се отнася до сеизмичното въздействие, според експерти сеизмолози, България попада в сеизмично въздействие с интензивност от 7-ма и по-висока степен, от които с интензивност от 7-ма степен - 51%, с 8-ма степен - 28%, с 9-та и по-висока степен - 19% от територията. В тези райони попадат населени места с около 80% от населението на страната и могат да бъдат разрушени частично или напълно - 26% от сградния фонд. В райони с интензивност от 8-ма и 9-та степени по скалата на Медведев-Шпонхоер-Карник попада около 74 % от населението на страната. Най-опасни последствия могат да се предизвикат от максимални земетресения в един от трите вътрешни сеизмични района - Североизточен Средногорски, Рило-Родопски.

Високият потенциал за големи земетресения в България, в комбинация с изключително уязвимия сграден фонд, означава, че тези сравнително редки събития могат да имат опустошителни социални, материални и финансови последици.

Всяко земетресение носи висока доза стрес и напрежение за хората, затова основният принцип за действие при възникване на земетресение е предотвратяването на човешки жертви.

В тази връзка, при възникване на земетресение е необходимо да се предприемат следните **действия:**

- При усещането на първичния трус не трябва да се напуска сградата, ако не могат да излязат на открито за около 10 секунди.

- Заема се най-безопасното място в обекта, а именно: под рамката на вратата; близо до вътрешна стена, колона, под стабилна маса, където няма опасност от това хората да бъдат засегнати от падащи предмети.
- На телефон 112 незабавно се подава сигнал за възникналото земетресение като се посочва точното местонахождение на обекта (град, квартал, район, улица, номер на обекта), размера на материалните щети, човешки жертви.
- След преминаването на първичния трус се вземат най-необходимите лични вещи, документи и пари и се напуска обекта.
- Спира се електроподаването и водоснабдяването в сградата с оглед намаляване на вторични щети.
- Предприемат се действия по евакуация от сградата, като се следва план за евакуация ако сградата има такъв. В случай, че няма евакуационен план се слиза по стълбите на сградата, без да се изместват и бутат другите хора, които също ползват стълбището.
- Не се използва асансьор.
- По време на евакуирането от сградата, ако има хора в асансьора е необходимо да го спрат на най-близкия етаж и да го напускат веднага. След това трябва да се застане под носещ трегер или носеща стена.
- Асансьорните кабини се фиксират на приземните етажи под контрола на оторизирани лица/охрана, с оглед да не бъдат ползвани при извършване на евакуацията.

- Може да се окаже помощ при евакуация на лица, които са изпаднали в паника или имат здравословни проблеми, по-бързо да се придвижат до изхода на сградата.
- След напускане на сградата да не се застава на разстояние по-малко от нейната височина.
- Може да се застане на безопасни места, които са далеч от сгради и далекопроводи.
- При пристигане на спасителните екипи, при възможност може да се окаже съдействие за оказване на незабавна помощ на пострадалите.
- Осигуряване на продукти от първа необходимост.
- Организиране на резервно водоползване и питейна вода.
- Необходимо е да се спазват разпорежданията на служители на пожарна и аварийна безопасност, органи на МВР, бърза помощ за преодоляване и намаляване на последиците от земетресението.
- При възможност може да се вземе участие в издирване и изваждане на пострадалите под развалини (извеждане на пострадали от трудно проходими, опасни и недостъпни места, осигуряване на въздух на затрупани хора, осветяване зоната за извършване на спасителни дейности).
- При установяване на места където се предполага, че може да има затрупани хора същите се обозначават и към тях се насочват спасителните екипи.

5.4. Терористични атаки

В човешката история, тероризмът присъства с различни форми и с различни наименования, като общото между тях, е че имат предварително начертана конкретна цел. Всяка от различните форми на тероризъм следва определена идеология.

Според вида на жертвата на терористичният акт, той може да се определи като тероризъм насочен срещу личността или срещу собствеността. Също така може да бъде откроен индивидуален тероризъм, при който терористичният акт се замисля и осъществява от едно лице и групов тероризъм практикуван от определена група съмишленици, който е насочен срещу обществото. [4]

Съществуват различни типове тероризъм в зависимост от това какви са техните цели, мотиви, използвани средства, вътрешна организация, подбуди, методика на действие, мащаб на терористичните актове, идеологическата им основа и др. Независимо от разновидността, в която се проявява тероризма, той може да бъде определен като стратегия, в основата на която стои психологическия натиск. В същността на този натиск от една страна е желанието да се подрони морала на противника, като се насади усещане за страх в неговите редици, а от друга страна е стремежа за заздравяване на доверието в себе си и собствените редици.

Експертите в областта на сигурността определят тероризма като една от основните асиметрични рискови заплахи, което е тясно свързано със социално-икономическото и политическото развитие на всяко общество.[5] България не прави изключение, като страната ни не се оказва изолирана от вредното влияние на тероризма.

[4] Блен, А., Многото лица на тероризма, С., 2010, с.66
[5] Абаджиев, Ю., Асиметрични рискови заплахи за сигурността, С., 2014, с.39

В тази връзка, основните **действия**, които могат да се предприемат в случаи на заплаха от терористична атака са следните:

- В случай, че става въпрос за намиране на съмнителни предмети или съмнително поведение е необходимо да се осъществи обаждане на тел. 112, като се даде точно описание на местонахождение на обекта (град, квартал, район, улица, номер на обекта), вида на съмнителните предмети, особености на поведението на човека, който е заподозрян.
- Съобщавайте за всичко подозрително на сътрудниците на правоохранителните органи.
- Никога не приемайте от непознати пакети и чанти, дори и за временно съхранение.
- Не оставяйте своя багаж без надзор.
- Без заплаха за сигурността и при възможност се осигурява постоянно наблюдение на предмета/човека, за да се установят промени в характеристиките или поведението.
- Не вдигайте, не премествайте, не отваряйте, не предриемайте никакви действия спрямо „забравени“ или случайно намерени предмети, а веднага уведомете полицията. Признаците, свидетелстващи за това, че намереният пакет може да е взривоопасен са:

- Наличие на неизвестен пакет или някакви детайли в автомобила, на двора, по стълбищата, по коридорите и т.н;
- Опъната жица, шнур, проводници, източници за захранване, магнити или изолиращи ленти, закрепени или подаващи се от или под различни превозни средства;

- Чужд куфар, чанта, пакет или някакъв друг предмет, „изоставени“ на места, посещавани от много хора;
- Шум от намерения подозрителен предмет /характерни звуци за часовниковите механизми/, ниско честотни шумове и други, нехарактерни за предмета излъчвания;
- Камуфлаж на предмета / опаковки на храни и напитки, електроуреди, играчки/, предназначен за маскировка с цел предотвратяване разпознаването на предмета до момента на взрива.

➢ Застава се на безопасно място, което е отдалечено от съмнителния обект.

➢ Изчаква се задължително пристигането на специализираните екипи и им се предоставя информация.

➢ Изпълняват се разпорежданията на специализираните екипи по отношение осигуряването на безопасността и реда на общественото място.

В случай, че става въпрос за анонимен сигнал за предстоящо задействане на взривно устройство е необходимо да се предприемат следните действия:

➢ Всеки анонимен сигнал за поставено взривно устройство се приема за достоверен до доказване на противното.

➢ Ако вие сте лицето, което получава сигнала трябва да се запазите спокойствие и да се стремите разговорът да продължи максимално дълго, за да се получи повече информация за лицето, което се обажда.

- Веднага се подава сигнал на тел.112 като се даде точно описание на местонахождение на обекта (град, квартал, район, улица, номер на обекта), както и за информацията получена от сигнала.
- При евакуация от сградата, за която е посочено, че има поставено взривно устройство се следва плана за евакуация, без да се притискат или блъскат другите хора, които също напускат обекта.

В случай, че се намирате в обществения транспорт:

- Обръщайте внимание на оставени чанти, куфари, денкове, пакети и други „безстопанствени“ предмети.
- Ако откриете забравена или безстопанствена вещ в обществен транспорт, разпитайте стоящите наблизо. Постарайте се да установите чия е тази вещ и кой може да я е оставил.
- Ако собственикът на съмнителната вещ не е установен, незабавно уведомете за намереното водача на превозното средство, сътрудниците по охрана или в най-близкото РУ на МВР.
- Не отваряйте намереният предмет, не го вземайте в ръце и без да предизвиквате паника, предупредете стоящите наблизо хора за евентуалната опасност.

5.5. Химически и биологически рискове, радиоактивно замърсяване.

Химическите и биологични рискове са инциденти, свързани с реализиране на опасни химични вещества, резултат са от промишлени аварии, транспортни катастрофи, терористична дейност и др., както и могат да възникнат в резултат от влошаване на санитарно-хигиенните условия и предизвикват епидемии, разпространение на вътреболнични инфекции и др.

Радиационното замърсяване се получава при изхвърляне на радиоактивни вещества в околната среда, както и при трансграничен пренос на радиоактивни вещества и инциденти със сухопътни и летателни транспортни средства (автомобили, ж.п. вагони, самолети), превозващи радиоактивни материали. Най-голям риск от радиоактивно замърсяване за Република България има от страна на АЕЦ "Козлодуй" и АЕЦ "Черна вода", намираща се на територията на Румъния. На базата на технологични или технически проблеми двете централи биха могли да изхвърлят в атмосферата радиоактивни пари и радиоактивни частици. България може да бъде обект и на трансгранично радиоактивно замърсяване предизвикано от аварии в атомни централи разположени в държави на изток – североизток.

В случай на химическо, биологично или радиоактивно замърсяване основните **действия**, които следва да се предприемат са:

- На тел.112 незабавно се подава сигнал като се посочва точното местонахождение на обекта (град, квартал, район, улица, номер на обекта), като се посочва и информация за случилото се замърсяване.
- Затварят се вратите и прозорците на стаите.
- Поставя се уплътнение на прозорците и вратите, което включва използване на мокри одеяла, завеси и др.
- Затварят се всички възможни отдушници, от където може да влезе замърсения въздух.
- Спира се водоподаването и електроснабдяването в сградата, с оглед на това да бъдат предотвратени вторични щети.
- Осигуряват се мокри памучни марлени превръзки, кърпи или хавлии, които да се поставят на носа и устата, ако не се

разполага с противогаз. Използват се при необходимост да се напусне обекта.

- При необходимост от евакуация се следва предварително одобрения евакуационен план, без да се създава напрежение или да се избутват другите хора, които също подлежат на евакуация.
- Следват се стриктно инструкциите, които се дават от специализираните екипи.
- Осигурява се храна от първа необходимост.
- Осигурява се минерална вода за пиене.
- Оказва се помощ на пострадалите.
- Оказва се съдействие на специализираните екипи, при необходимост.
- При подаване на сигнал за отминала опасност от заразяване дрехите се махат и проветряват, преди да се свалят индивидуалните средства за защита. Промиват се устата и очите си, измива се тялото с вода и сапун и се обличат чисти дрехи.
- Проветряват се помещенията и се избърсват мебелите, пода и стените с влажна кърпа и се подготвят за възстановяване на нормалния ритъм на живот.

Заключение

В днешния динамичен и все по-глобализиращ се свят извънредните ситуации са събития, които имат значителни по своите мащаби социално-икономически и екологични въздействия върху икономиката и обществото на всяка страна. Всяка една страна е изложена на редица опасности, негативните последици от които, оказват въздействие върху населението, промишлеността, инфраструктурата, културното наследство и околната среда, затова е необходимо тяхното управление и контрол.

Един от начините за това е информацията, затова и настоящото ръководство задава рамка за действие при възникване на извънредни ситуации, като най-важното обаче, е запазването на хладнокръвие и спокойствие, за да може по възможно най-разумния начин да се премине през събитието и същото да не остави дълготрайни следи върху психиката на всеки от нас.